

Bouwstenen voor een recht van antwoord voor online media in België vanuit een juridisch en empirisch perspectief

Wetenschap

Nuria Deroeck,
Sarah Van Leuven en
Eva Lievens*

Het recht van antwoord maakt het mogelijk voor natuurlijke personen of rechtspersonen om zich te verweren tegen geschreven berichtgeving waarin zij expliciet of impliciet aangewezen worden, of wanneer hun rechtmatige belangen, namelijk aanzien en reputatie, zijn aangetast door een onjuiste bewering tijdens de uitzending van een televisie- of radioprogramma. De huidige wetgeving in België is echter verouderd: online media vallen namelijk niet binnen het toepassingsgebied. Verschillende wetsvoorstellen werden geïntroduceerd, maar geen enkel werd uiteindelijk aangenomen. In dit artikel lichten we het huidige Belgisch en Vlaams juridisch kader toe, putten we inspiratie uit de systemen in onze buurlanden, schetsen we een beeld van de huidige praktijk bij de Vlaamse media, en formuleren we aanbevelingen voor het uitwerken van een online recht van antwoord.

Stand van zaken in België

Vandaag kennen we voor de geschreven pers het recht van antwoord zoals het werd neergeschreven in de Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord: 'Onverminderd de andere rechtsmiddelen, heeft elke natuurlijke of rechtspersoon die in een periodiek geschrift bij name is genoemd of impliciet aangewezen, het recht binnen drie maanden kosteloze inlassing van een antwoord te vorderen' (art. 1). Een recht van antwoord in een krant of magazine mag maximaal 1000 lettertekens of het dubbele van de ruimte van het bestreden artikel bezetten (art. 2) en kan enkel aangevraagd worden binnen drie maanden na publicatie (art. 1). Wanneer de antwoordtekst voldoet aan alle voorwaarden, dient de redactie deze na twee dagen, uitgezonderd zon- en feestdagen, te publiceren (art. 4). Wat in het begin onthaald werd als een beperking op de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid van uitgeverij en journalisten,

die gegarandeerd wordt door artikel 19 en 25 van de Grondwet¹ en artikel 10 EVRM², wordt vandaag geïnterpreteerd als een aanvulling op die communicatievrijheid.³ Een antwoordtekst op een voorgaand artikel zorgt er immers voor dat er meerdere partijen aan het woord komen en wakkert op die manier het maatschappelijk debat aan.⁴ Daarnaast zou het volgens Voorhoof laagdrempelig zijn voor de burgers, aangezien er geen rechter bij betrokken wordt, en is het financieel een goed alternatief, omdat zowel de burgers als de media-bedrijven geen beroep moeten doen op een advocaat.⁵ Bovendien kan de uitgever de publicatie van een antwoord in bepaalde gevallen weigeren om misbruik te voorkomen, meer bepaald wanneer het antwoord niet onmiddellijk in verband staat met de bestreden tekst; beledigend is of in strijd met de wetten of de goede zeden; zonder noodzakelijkheid derden in de zaak betreft; of opgesteld is in een andere taal dan die van de oorspronkelijke tekst (art. 3).

* Nuria Deroeck is alumna van de Universiteit Gent, Master Communicatiewetenschappen (Journalistiek). Prof. dr. Sarah Van Leuven is verbonden aan de Universiteit Gent (Vakgroep Communicatiewetenschappen en onderzoeksgroepen Center for Journalism Studies (CJS) en Media, Innovation and Communication Technologies (MICT)). Prof. dr. Eva Lievens is verbonden aan de Universiteit Gent (Faculteit Rechten, Recht & Technologie en Human Rights Centre) en is lid van de Vlaamse Regulator voor de Media.

1 Art. 19 en 25 van de Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, BS 17 februari 1994 (tweede uitg.).
2 Art. 10 van het Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, BS 19 augustus 1955, err. BS 29 juni 1961.
3 D. Voorhoof, 'Het recht van antwoord in België: een inspirerend voorbeeld voor Nederland? Deel 2', *Mediaforum* 2011-5, p. 152-160; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'A critical analysis of the right of reply in online media.' in: *Automated Production of Cross Media Content for Multi-Channel Distribution*, 2007. AXMEDIS '07. Third International Conference, p. 181-188. DOI 10.1109/

AXMEDIS.2007.11; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'Exploring the legal boundaries of online journalism.' in: *Communication crossroads: limits and transgressions edition*, 2007, p. 457-469.

4 E. Brewaeys, *Recht van antwoord. Algemene praktische rechtsverzameling*, Mechelen: Kluwer 2005; P.F. Docquir, Le «Droit de réponse 2.0» ou la tentation d'un droit subjectif d'accès à la tribune médiatique, 2007, www.philodroit.be/IMG/pdf/RevULB2007-1-8PFDocquir.pdf; H. Jacquemin, E. Montero & Pirlot de Corbion, 'Le droit de réponse dans les médias', *Revue du Droit des Technologies de l'Information* 2007/27, p. 31-66; Recommendation Rec(2004)16 of the Committee of Ministers to member states on the right of reply in the new media environment (15 December 2004), <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=802829>.
5 D. Voorhoof, 'Recht van antwoord in België. Een inspirerend voorbeeld voor Nederland?', in: F. Saeys & H. Verstraeten (Ed.), *De media in maatschappelijk perspectief*, 2005, p. 131-156; D. Voorhoof, 'Het recht van antwoord in België: een inspirerend voorbeeld voor Nederland? Deel 2', *Mediaforum* 2011-5, p. 152-160.

Sinds het ontstaan van de wetgeving is het medialandschap echter danig veranderd. Voor de audiovisuele media werd in 1977 een tweede hoofdstuk toegevoegd aan de Wet van 1961. In 2009 werd het recht van antwoord voor audiovisuele media echter opgenomen in het Vlaams Mediadecreet, aangezien radio en televisie onder de bevoegdheid vallen van de gemeenschappen.⁶ De eis moet binnen één maand ingediend worden (art. 105) en het antwoord moet gratis worden uitgezonden na twee werkdagen (geen zon- en feestdagen) (art. 109 §1). De antwoordtekst moet in drie minuten kunnen worden voorgelezen of mag uit maximaal 4500 tekens bestaan (art. 108). Hier kan een natuurlijke persoon of rechtspersoon slechts een antwoordtekst eisen als er onjuiste beweringen werden meegedeeld waardoor zijn of haar aanzien en reputatie zijn aangetast (art. 104 §2), terwijl voor de geschreven pers iedereen van wie de naam vermeld werd een recht van antwoord kan eisen, zelfs als die vermelding impliciet was (art. 1 Wet van 23 juni 1961). Door deze beperking is het Vlaamse recht van antwoord voor de audiovisuele media (deels)⁷ vergelijkbaar met het Nederlandse rectificatierecht, dat het rechtzetten van elke 'onjuiste of door onvolledigheid misleidende publicatie van gegevens van feitelijke aard' mogelijk maakt op grond van artikel 167 in Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek.

Vandaag nemen online media een bijzonder belangrijke plaats in het medialandschap in. In België werd tot op heden nog geen specifieke wetgeving opgesteld voor het recht van antwoord in deze online omgeving. Nochtans bevat de bestaande wetgeving voor gedrukte en audiovisuele media verschillende mediums specifieke bepalingen (cf. supra) die niet technologie-neutraal zijn en daardoor moeilijk toepasbaar op online media. In een online context moet immers rekening gehouden worden met een aantal nieuwe overwegingen. Werkers et al. stellen zich bijvoorbeeld de vraag of het recht van antwoord ook van toepassing moet zijn op nieuwe uitgevers in de online omgeving: dus niet alleen de traditionele media (kranten of televisiezenders) die actief zijn in de online omgeving, maar ook de nieuwe dienstenaanbieders en personen die content de wereld insturen via blogs, podcasts, enzovoort.⁸ Ook 'digital-only' nieuwssites horen in dit rijtje thuis. Bovendien moet er nagedacht worden over de lengte en start van de aanvraagperiode. Is dat het moment waarop de burger de publicatie ontdekt of waarop de content online gepubliceerd wordt? En voor welk format wordt best gekozen om het recht van antwoord te publiceren? Werkers et al. plei-

ten voor het moment waarop de burger de publicatie ontdekt en voor het gebruik van alle mediavormen die beschikbaar zijn in de digitale wereld.⁹ Gezien de nieuwe online media context, benadrukken verschillende auteurs de noodzaak om een apart wettelijk kader uit te werken voor een recht van antwoord voor online media.¹⁰ Andere auteurs zijn eerder voorstander van een harmonisatie van de verschillende wetgevingen in een eengemaakt wettelijk kader om verdere fragmentatie tegen te gaan. Zo halen Werkers et al. aan dat de convergentie van de geschreven, audiovisuele en online media heeft geleid tot een *digital media environment*¹¹, waarin nieuws 24/7 en wereldwijd beschikbaar is en de grenzen tussen media-platformen vervagen. Ook Voorhoof is van mening dat het beter is 'dat de (belangrijkste) wettelijke bepalingen betreffende het recht van antwoord in één federale wet worden vastgelegd, eerder dan dat de regelgeving verder wordt versnipperd over verschillende niveaus' (p. 183).¹²

In wat volgt geven we een overzicht van de wetsvoorstellen en aanbevelingen over het online recht van antwoord die reeds gemaakt zijn in België en een aantal buurlanden, bestaande zelfreguleringsinitiatieven en beschikbare rechtspraak. Vervolgens presenteren we de resultaten van een empirisch onderzoek waarbij door middel van diepte-interviews de standpunten van 11 betrokkenen uit de mediasector over de wenselijkheid en vormgeving van een (online) recht van antwoord in kaart zijn gebracht.

Bouwstenen voor een recht van antwoord (ook) voor online media

Wetsvoorstellen

In 1999 werden er verschillende wetsontwerpen¹³ neergelegd in de Kamer. Via die ontwerpen werd getracht om één wet te maken met criteria die toepasbaar waren op alle mediadragers. Er werd daarom gebruik gemaakt van het begrip *periodiek medium*, waar alle media onder vallen indien er periodiciteit aanwezig is. Het recht van antwoord zou enkel voor onjuistheden kunnen worden aangevraagd en de omvang van de tekst zou beperkt worden tot wat strikt noodzakelijk is. Deze ontwerpen werden echter nooit aangenomen.¹⁴ Jacquemin et al. en Docquir merken op dat een globale aanpak waarbij de verschillende wetgevende instrumenten

6 D. Voorhoof, 'Het recht van antwoord in België: een inspirerend voorbeeld voor Nederland? Deel 2', *Mediaforum* 2011-5, p. 152-160; H. Jacquemin, E. Montero & Pirlot de Corbion, 'Le droit de réponse dans les médias', *Revue du Droit des Technologies de l'Information* 2007/27, p. 31-66; F. Jongen, 'L'indispensable réforme du droit de réponse', *Auteurs & Media* 2000/1-2, 167-170; D. Voorhoof & P. Valcke (Ed.), *Handboek Mediarecht*, Brussel: Larcier 2014, p. 275-296; Raad van State 7 februari 2003, Voorstel van decreet – van de heer Carl Decaluwe c.s. – houdende het recht op informatie via radio en televisie en houdende instelling van een recht op antwoord en een recht van mededeling ten aanzien van radio en televisie, Advies van de Raad van State, stuk 52 (1999), nr. 2.

7 Dit artikel werd wel technologie-neutraal opgesteld waardoor het voor alle media geldt. Bovendien kan een rechtzetting in Nederland slechts afgedwongen worden door de rechter. De rechter kan ook de plaats, het lettertype en de kop van het rectificatiebericht bepalen. Deze rechterlijke procedure heeft tot doel het vertrouwen in de pers te herstellen en de geleden schade te herstellen. Cf. E. Brewaeys, *Recht van antwoord. Algemene praktische rechtsverzameling*, Mechelen: Kluwer 2005.

8 E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'A critical analysis of the right of reply in online media.' in: *Automated Production of Cross Media Content for Multi-Channel Distribution*, 2007. AXMEDIS '07. Third International Conference, p. 181-188. DOI 10.1109/AXMEDIS.2007.11; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'Exploring the legal boundaries of online journalism.' in: *Communication crossroads: limits and transgressions edition1*, 2007, p. 457-469.

9 Ibid.

10 H. Jacquemin, E. Montero & Pirlot de Corbion, 'Le droit de réponse dans les médias', *Revue du Droit des Technologies de l'Information* 2007/27, 31-66; P.F. Docquir, 'Le «Droit de réponse 2.0» ou la tentation d'un droit subjectif d'accès à la tribune médiatique', 2007, www.philodroit.be/IMG/pdf/RevULB2007-1-8PFDcquir.pdf.

11 E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'A critical analysis of the right of reply in online media.' In: *Automated Production of Cross Media Content for Multi-Channel Distribution*, 2007. AXMEDIS '07. Third International Conference, p. 181-188. DOI 10.1109/AXMEDIS.2007.11; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'Exploring the legal boundaries of online journalism.' in: *Communication crossroads: limits and transgressions edition1*, 2007, p. 457-469.

12 D. Voorhoof, 'Aanbeveling Raad van Europa betreffende recht van antwoord in de nieuwe mediaomgeving', *Auteurs & Media* 2005-2, p. 183.

13 Wetsontwerp betreffende het recht van antwoord en het recht van informatie, *Parl. St. Kamer* 1999-2000, nr. 50 815/001 en 50 816/001 (17 juli 2000); Wetsvoorstel betreffende het recht van antwoord en het recht van informatie en tot wijziging van het artikel 587 van het Gerechtelijk Wetboek, *Parl. St. Kamer* 1999-2000, nr. 50 325/001 (17 december 1991).

14 E. Brewaeys, *Recht van antwoord. Algemene praktische rechtsverzameling*, Mechelen: Kluwer 2005; P. Valcke, *Digitale diversiteit. Convergentie van Media, Telecommunicatie, en Mededingingsrecht*, Brussel: Larcier 2004, p. 310-317; F. Jongen, 'L'indispensable réforme du droit de réponse', *Auteurs & Media* 2000/1-2, 167-170; D. Voorhoof & P. Valcke (Ed.), *Handboek Mediarecht*, Brussel: Larcier, p. 275-296.

geharmoniseerd worden moeilijk realiseerbaar is: elk medium heeft specifieke kenmerken en er is de problematiek van de bevoegdheden op verschillende niveaus in België.¹⁵ Toch pleitte het Observatorium voor de Rechten op het Internet er in 2006 voor om de wetgeving zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen, over de verschillende bevoegdheidsniveaus heen. Daarnaast sloot het zich aan bij het voorstel van Jacquemin et al. om beide partijen (eiser en verantwoordelijke uitgever) te verzoeken hun identiteit bekend te maken en een bepaling toe te voegen die oplegt dat het recht van antwoord dezelfde impact moet hebben als de betwiste content.¹⁶

In 2009 diende Christine Defraigne (MR) een nieuw wetsvoorstel¹⁷ in de Senaat in voor een hoofdstuk IIbis voor publieke online communicatiediensten in de wet van 23 juni 1961. Er werd voorgesteld dat natuurlijke personen en rechtspersonen die genoemd worden of naar wie verwezen wordt, ongeacht hun nationaliteit en verblijfplaats, een recht van antwoord zouden kunnen eisen (art. 15bis §2). Zij volgde het advies van het Observatorium¹⁸ dus niet om het recht van antwoord enkel mogelijk te maken voor onjuistheden. De verantwoordelijkheid ligt bij de auteur of content provider, namelijk de persoon die verantwoordelijk is voor het uitgeven en het publiceren van een internetsite. Wanneer die niet bekend is, is de webhost of hosting provider verantwoordelijk (art. 15bis §1). De aanvraagperiode zou lopen tijdens een periode van drie maanden vanaf het moment dat de content ter beschikking staat voor het publiek (art. 15bis §3). In het wetsvoorstel wordt toegelicht dat elke andere termijn een eeuwigdurend recht van antwoord tot gevolg zou kunnen hebben. Het antwoord zou gepubliceerd moeten worden in tekstformaat, met een beperking van 1000 lettertekens of het dubbele van de ruimte van het betwiste stuk tekst (art. 15bis §4). Ook dit wetsvoorstel werd echter niet doorgevoerd door de ontbinding van de parlementaire Kamers.

Zelfregulering

In de Code van de Raad voor de Journalistiek¹⁹ wordt de rechtzetting van foutieve informatie ook vermeld: 'De journalist verleent desgevaaragd loyaal een wederwoord om relevante feitelijke informatie recht te zetten of aan te vullen. Een vraag om wederwoord kan enkel om ernstige redenen afgewezen worden' (art. 6). Deze code maakt geen onderscheid tussen de media, waardoor 'het tot op zekere hoogte wel in een online recht van antwoord voorziet', aldus Van Besien.²⁰ Volgens het jaarverslag van de Raad voor de Journalistiek van 2004 heeft de journalist de plicht om foutieve informatie recht te zetten en kan dat ook door de redactie te contacteren zonder een beroep te doen op

de wet van het recht van antwoord.²¹ Een jaar later besliste de Raad in de zaak *Sylvain Brachtveld tegen Louis Davids/Belgisch Israëlitisch Weekblad*, dat een onterechte weigering van een recht van antwoord strijdig is met de journalistieke deontologie.²² Uit het Jaarverslag van 2015 blijkt dat 4 op de 10 klachten werden neergelegd tegen websites en websites van klassieke media, een stijging van 15% in 2011 tot 40% in 2015.²³ Pieter Knapen, secretaris-generaal en ombudsman van de Raad voor de Journalistiek, benadrukt daarbij dat men uit de stijging van het aantal klachten niets kan afleiden over de kwaliteit van de media. De toename komt door een veranderend mediagebruik bij het publiek dat nieuws meer via het internet volgt en door de toename van het online nieuwsaanbod. Ook het type klachten verschilt niet van de klassieke media; die hebben zelden betrekking op het recht van antwoord. Dit veranderde mediaconsumptiepatroon kan echter wel een argument vormen om het recht van antwoord ook voor online media juridisch te omkaderen.

Rechtspraak

In 2010 verplichtte een Antwerpse rechter in kort geding via een eenzijdig verzoekschrift de nieuwswebsite Apache.be een rectificatiebericht te publiceren.²⁴ Apache.be had een artikel gepubliceerd over de Facebookcommentaren van Bart Debie, voormalig politiecommissaris en ex-Vlaams Belanger, en zijn vrouw over de gezondheidstoestand van Marie-Rose Morel. Debie wilde dat het artikel werd verwijderd en een antwoordtekst gepubliceerd werd. Apache.be verontschuldigde zich op de website en publiceerde zelf een andere tekst, maar Debie stapte naar de rechtbank. Die oordeelde dat de verwijdering van het artikel ongegrond was, in tegenstelling tot de publicatie van een rectificatie. Voorhoof wijst erop dat er in casu geen sprake is van een recht van antwoord, omdat er voor de vordering geen betwisting is over een geweigerde antwoordtekst en omdat de wetgeving niet geldt voor online media.²⁵

Toch zijn in de Belgische rechtspraak een aantal rechtszaken te vinden die handelen over het recht van antwoord in een online medium. Als eerste is er de zaak *s.à.r.l. AMD tegen RTBF* uit 2008.²⁶ In 2008 was er een reportage in het tijdschrift op RTBF over de 'Ecobox' van AMD. Het recht van antwoord viel dan ook onder de wetgeving van de audiovisuele media. De eiser wilde via de rechtszaak een morele schadevergoeding bekomen en een antwoordtekst op de website van RTBF. De rechter oordeelde echter dat de aanvraag voor de schadevergoeding niet ontvankelijk was, net als de uitzending op televisie van het recht van antwoord en de publicatie van de ant-

15 P.F. Docquir, Le «Droit de réponse 2.0» ou la tentation d'un droit subjectif d'accès à la tribune médiatique, 2007, www.philodroit.be/IMG/pdf/RevULB2007-1-8PFDocquir.pdf; H. Jacquemin, E. Montero & Pirlot de Corbion, 'Le droit de réponse dans les médias', *Revue du Droit des Technologies de l'Information* 2007-27, p. 31-66.

16 H. Jacquemin, E. Montero & Pirlot de Corbion, 'Le droit de réponse dans les médias', *Revue du Droit des Technologies de l'Information*, 2007-27, p. 31-66; Observatorium van de Rechten op het Internet, *Recht van antwoord in de media. Advies nr.5 van het Observatorium van de Rechten op het Internet*, 2006, http://www.internetobservatory.be/internet_observatory/recommendations_nl.htm#medialandschap.

17 Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord, *Parl. St. Senaat BZ 2009-2010, nr. 4-1347/1 en 5-196/1* (30 september 2010).

18 Observatorium van de Rechten op het Internet, *Recht van antwoord in de media. Advies nr.5 van het Observatorium van de Rechten op het Internet*, 2006, http://www.internetobservatory.be/internet_observatory/recommendations_nl.htm#medialandschap.

19 VZW Vereniging van de Raad voor de Journalistiek, *Code van de Raad voor de Journalistiek*, 2015, <http://www.rvdj.be/journalistieke-code>.

20 B. Van Besien, *De wettelijke bepalingen rond het recht van antwoord voor Belgische media*, 18 februari 2014, <http://www.fondspascaldecroos.org/inhoud/nieuws/wettelijke-bepalingen-rond-het-recht-antwoord-belgische-media>.

21 E. Brewaeys, *Recht van antwoord. Algemene praktische rechtsverzameling*, Mechelen: Kluwer 2005.

22 D. Voorhoof, 'Raad voor de Journalistiek: onterechte weigering recht van antwoord is strijdig met journalistieke deontologie en advies betreffende nevenactiviteiten van journalisten.' *Auteurs & Media* 2005/4, p. 343.

23 Dit cijfer wordt in het jaarverslag wel onmiddellijk genuanceerd: "Tien van deze klachten waren tegelijk gericht tegen het zustermerk van de websites in de klassieke media (8 website-krant, 1 website-televisie, 1 website-radio). De 9 andere klachten richtten zich exclusief tegen een website. Maar ook hier is er weer een onderscheid. In 4 van die gevallen had de website wel een zusterkrant, maar was de klacht enkel gericht tegen de site. In de 5 andere gevallen ging het om websites zonder tegenhanger in de klassieke media."; Raad voor de Journalistiek, *Jaarverslag 2015*, <http://rvdj.be/sites/default/files/pdf/jaarverslag2015.pdf>, 8.

24 Voorz. Rb. Antwerpen (Eenz. Verz.) 24 november 2010, *AM 2011/4-5, 565-568*.

25 Voorz. Rb. Antwerpen (Eenz. Verz.) 24 november 2010, *AM 2011/4-5, 565-568*.

26 Rb. Brussel 9 december 2008, *AM 2009/4, 453-455*.

woordtekst op de website, omdat deze niet conform de richtlijnen was. De vordering was ongegrond.

Twee jaar later vond een tweede rechtszaak plaats.²⁷ De eiser, het *Institut professionnel des agents immobiliers*, stelde een procedure in tegen het *Centre national d'information pour copropriétaires*, omdat de verweerder op zijn website een persbericht publiceerde waardoor de eiser schade ondervond en zijn recht van antwoord geweigerd werd. De rechter interpreteerde de Wet van 23 juni 1961, maar dat deed hij in een ruimere zin dan de rechter in de zaak *AMD tegen RTBF*²⁸. Volgens de rechter is het recht van antwoord ook mogelijk voor bronnen op het internet, als de website up-to-date gehouden wordt en veelvuldig gebruikt wordt voor het verspreiden van informatie, want dan valt de website onder het begrip *periodiek geschrift* (art. 1). Daarin volgde hij de redenering van de rechtbank in Brussel in de zaak *Rosoux tegen Le Hodey*²⁹ uit 2009, die interpreteerde dat de Wet van 23 juni 1961 niet zegt dat de *periodieke geschriften* (art. 1) op papier gedrukt moeten zijn.

Wetgeving, voorstellen en aanbevelingen in Europa

Op 2 juli 1974 legde de Raad van Europa in een resolutie³⁰ de minimumregels vast waaraan het recht van antwoord moest voldoen. Daarin werd het gebruik van het recht van antwoord beperkt tot het rechtzetten van onjuiste feiten. In december 2004 keurde de Raad van Europa een aanbeveling³¹ goed omtrent het recht van antwoord in het nieuwe medialandschap. De aanbeveling zet niet aan tot een aparte regelgeving voor de online media, maar wil eerder basisprincipes invoeren voor alle media. Hierin staat dat 'het zinvol [is] dat het recht op weerwoord³² voor alle elektronische media geldt'. Het begrip *medium* wordt in deze aanbeveling zeer uitgebreid gedefinieerd: "*medium*" refers to any means of communication for the periodic dissemination to the public of edited information, whether on-line or off-line, such as newspapers, periodicals, radio, television and web-based news services.³³ Toch kwam er kritiek: Smith merkt op dat de definitie niet enkel betrekking heeft op commerciële diensten, maar ook op bijvoorbeeld blogs en nieuwsbrieven van organisaties.³⁴ Daarnaast rijzen ook vragen bij de term *edited information*, waarbij Smith de onduidelijkheid van het gekozen begrip aantoont via het voorbeeld van een blog, aangezien dat enkel onder het begrip valt als de auteur een journalistieke rol opneemt. De voorwaarden om het recht van antwoord te publiceren stemmen grotendeels overeen met de

voorwaarden die in België al gelden voor de audiovisuele media. Wat wel afwijkt is, is dat wanneer een artikel online gearchiveerd wordt, waardoor het toegankelijk blijft voor iedereen, een link gelegd moet worden naar het recht van antwoord. Het feit dat online berichtgeving doorgaans gearchiveerd wordt en publiek beschikbaar blijft, levert inderdaad soms problemen op. In 2013 stapten twee advocaten naar het Europees Hof voor de Rechten van de Mens op grond van artikel 8 EVRM, respect voor het privéleven.³⁵ De Poolse rechtbanken oordeelden eerder dat een lasterlijk krantenartikel gebaseerd was op onvoldoende informatie en dat de rechten van de klagers geschonden werden, waardoor de krant verontschuldigingen moest publiceren. Later ontdekten de advocaten dat het artikel nog op de website stond in het archief en eisten ze het eraf te halen en ook daar de verontschuldigingen te publiceren, maar de rechtbanken weigerden dat toe te staan. Het EHRM volgt de redenering van de rechtbanken dat het niet aan de gerechtelijke instanties is om de geschiedenis te herschrijven door het artikel te laten verwijderen en dat burgers recht hebben op toegang tot de archieven. Het Hof benadrukte dat 'In this respect, it is noteworthy that in the present case the Warsaw Court of Appeal observed that it would be desirable to add a comment to the article on the website informing the public of the outcome of the civil proceedings in which the courts had allowed the applicants' claim for the protection of their personal rights claim'.³⁶ Omdat het Hof ervan overtuigd was dat de Poolse rechtbanken artikel 8 en artikel 10 (vrijheid van meningsuiting) tegen elkaar hadden afgewogen, werd er geen schending van artikel 8 EVRM vastgesteld.³⁷

Ook op het niveau van de Europese Unie kreeg het recht van antwoord in de online omgeving aandacht.³⁸ Het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie vaardigde in 2006 een aanbeveling uit betreffende de bescherming van minderjarigen en de menselijke waardigheid en het recht op weerwoord in verband met de concurrentiepositie van de Europese industrie van audiovisuele en online-informatiediensten.³⁹ Ook in deze aanbeveling werd bevestigd dat het zinvol is dat 'het recht op weerwoord of gelijkwaardige rechtsmiddelen voor online-media geldt, waarbij de eigenschappen van het medium of de dienst in kwestie in aanmerking worden genomen'.⁴⁰ Lidstaten werden aangemoedigd zich te beraden over de invoering van maatregelen in hun nationale wetgeving en praktijken daaromtrent. In 2011 publiceerde de Europese Commissie een verslag⁴¹ over de toepassing van deze aanbeveling waarin geconcludeerd werd dat 'het recht op weerwoord in 16 lidstaten

27 Rb. Brussel (14de k.) 13 april 2010, AM 2010/5-6, 579-583.

28 Rb. Brussel 9 december 2008, AM 2009/4, 453-455.

29 Rb. Brussel 30 oktober 2009, AM 2010/5-6, 571-574.

30 Resolution (74) 26 the Council of Europe and Committee of Ministers on the right of reply – position of the individual in relation to the press [pdf] (2 juli 1974), <https://publicsearch.coe.int/Pages/results.aspx?k=Resolution%20%2874%29%2026%20the%20Council%20of%20Europe%20and%20Committee%20of%20Ministers%20on%20the%20right%20of%20reply%20%E2%80%93%20position%20of%20the%20individual%20in%20relation%20to%20the%20press>.

31 Voorstel COM(2004) 341 voor een aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad betreffende de bescherming van minderjarigen en de menselijke waardigheid en het recht op weerwoord in verband met de concurrentiepositie van de Europese industrie van audiovisuele en informatiediensten (30 april 2004), 2, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:52004PC0341>.

32 De Raad gebruikt in het verslag de term 'recht op weerwoord' in plaats van 'recht van antwoord'.

33 Recommendation Rec(2004)16 of the Committee of Ministers to member states on the right of reply in the new media environment (15 December 2004), <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=802829>.

34 G.J.H. Smith (Ed.), *Internet Law and Regulation*, London: Sweet & Maxwell 2007, p. 345-346.

35 EHRM 16 juli 2013, nr. 33846/07, *Węgrzynowski & Smolczewski t. Polen*.

36 EHRM 16 juli 2013, nr. 33846/07, *Węgrzynowski & Smolczewski t. Polen*, para. 66.

37 F. Buffa (Ed.), *Freedom of expression in the internet society*, Key Editore 2016, p. 47-51.

38 In de EU Richtlijn Audiovisuele Mediadiensten is er een bepaling omtrent het recht op weerwoord ten aanzien van televisie-uitzendingen opgenomen (artikel 28).

39 Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 betreffende de bescherming van minderjarigen en de menselijke waardigheid en het recht op weerwoord in verband met de concurrentiepositie van de Europese industrie van audiovisuele en online-informatiediensten (2006/952/EG), Pb. 27.12.2006, L 378/72.

40 Overweging 15.

41 Verslag COM(2011) 556 van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's over de toepassing van de aanbeveling van de Raad van 24 september 1998 betreffende de bescherming van minderjarigen en de menselijke waardigheid en van de aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 betreffende de bescherming van minderjarigen en de menselijke waardigheid en het recht op weerwoord in verband met de concurrentiepositie van de Europese industrie van audiovisuele en online-informatiediensten, bescherming van kinderen in de digitale wereld (13 september 2011), geraadpleegd op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0556&from=EN>

geldt voor online kranten en online tijdschriften; in 13 lidstaten voor internetnieuwsdiensten; in 17 lidstaten voor online televisiediensten; in 15 lidstaten voor online radiodiensten en in negen lidstaten voor andere onlinediensten', en dat er ruimte voor verbetering van de effectiviteit van bestaande systemen is.⁴² Uit dit verslag bleek tevens dat het recht van antwoord zeer gefragmenteerd wordt toegepast in de verschillende lidstaten. In wat volgt gaan we dieper in op twee verschillende systemen zoals deze in onze buurlanden zijn ingevoerd. In Frankrijk bestaat een specifieke wet voor online media, terwijl er in het Verenigd Koninkrijk verschillende regelgevende instrumenten bestaan.

In Frankrijk wordt het recht van antwoord in drie aparte wetten voor de verschillende media (geschreven pers, audiovisuele media en online media) geregeld. Voor online media geldt de *Loi du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique*. Volgens Verbiest en Reynaud zorgt dat voor een ingewikkelde situatie. Aangezien traditionele media zich steeds meer richten op online communicatie, is het soms onduidelijk welke wet moet worden toegepast.⁴³ Bovendien geldt de wet niet voor privé-communicatie. Voor Verbiest en Reynaud is het duidelijk dat een blog die voor iedereen toegankelijk is onder publieke communicatie valt, maar met betrekking tot een nieuwsbrief naar een groep die zich heeft ingeschreven, is de situatie minder duidelijk. Bovendien is artikel 6 IV heel breed, waardoor het niet enkel slaat op geschreven informatie, maar ook op foto's, video's en geluiden.⁴⁴ Een decreet van oktober 2007⁴⁵ regelt de uitvoering van het recht van antwoord. Het recht van antwoord moet even lang zijn, op dezelfde plaats staan en vanuit het artikel toegankelijk zijn (art. 3) en het vervalt als het artikel aangepast wordt (art. 5). Opmerkelijke bepalingen zijn verder dat het antwoord altijd een geschreven artikel moet zijn (art. 3), ook al reageert de burger op een video- of geluidsfragment en dat de burger geen recht van antwoord kan eisen, wanneer hij meteen op de website kan reageren (art. 1). Verbiest stelde meteen enkele problemen vast: hij vraagt zich af of de aanwezigheid van een reactiemodule onderaan een artikel genoeg is om aan deze voorwaarde te voldoen, aangezien een reactie onder een artikel niet dezelfde impact heeft als een antwoord dat door de hoofdredacteur online werd gezet en hij merkt ook op dat niet-gemodereerde blogs en online fora dus niet onder deze wetgeving vallen.⁴⁶ Het zou volgens hem kunnen uitlokken dat media om die reden een reactiemodule openen op hun website.

In tegenstelling tot Frankrijk waar er een uitgebreide wetgeving is omtrent het recht van antwoord, koos het **Verenigd Koninkrijk** voor een combinatie van zelfregulering en wetgeving, afhankelijk van het medium.⁴⁷ De uitwerking van die zelfregulering voor kranten en magazines vindt men terug in de 'Editor's Code of Practice' van de 'Independent Press Standards Organisation' (IPSO).⁴⁸ In de introductie van deze code wordt expliciet vermeld dat deze deontologische en ethische regels zowel voor geschreven publicaties als voor online

publicaties gelden. Zo wordt in de code bepaald dat 'A significant inaccuracy, misleading statement or distortion must be corrected, promptly and with due prominence, and — where appropriate — an apology published' en dat 'A fair opportunity to reply to significant inaccuracies should be given, when reasonably called for'. Voor televisie-uitzendingen is een bepaling terug te vinden in de *Ofcom Broadcasting Code* (7.11): 'If a programme alleges wrongdoing or incompetence or makes other significant allegations, those concerned should normally be given an appropriate and timely opportunity to respond'.⁴⁹

Onderzoek

In 2016 werd in Vlaanderen een empirisch onderzoek gevoerd naar de attitude in de mediasector tegenover het huidige recht van antwoord, hoe de wetgeving zou kunnen worden aangepast of uitgebreid, en wat momenteel gebeurt met betrekking tot het recht van antwoord op websites. Er werden elf kwalitatieve diepte-interviews afgenomen met personen die omwille van hun functie in contact komen met deze problematiek, meer bepaald hoofdredacteurs van traditionele media, hoofdredacteurs van online media, uitgevers, managers en coördinatoren. Een tweede criterium dat gehandhaafd werd, is de aanwezigheid van een uitgewerkte website. Van de media die in aanmerking kwamen, werkten er twee magazines mee, twee omroepen, drie online media, twee kranten en één overkoepelend mediabedrijf. Aangezien recht van antwoord bijna nooit voorkomt bij radio, werden er geen radio-omroepen opgenomen in dit onderzoek. Om vergelijkende analyses te maken, werden de media geclassificeerd onder: printmedia, online media en audiovisuele media. In de categorie 'online media' vallen de online media die geen oorsprong vinden in de klassieke media.

Tijdens deze interviews werd een semigestructureerde vragenlijst gebruikt die bestond uit drie delen. De introductievragen peilden naar de huidige praktijk inzake het recht van antwoord voor online media. De overgangsvragen beoogden te peilen naar de attitude van de mediasector tegenover de huidige wetgeving voor het recht van antwoord en tijdens de sleutelvragen werd met de respondenten de verschillende systemen in de buurlanden en het wetsvoorstel van Defraigne doorlopen. De interviews werden geanalyseerd met behulp van het softwareprogramma NVivo.

Attitude tegenover de huidige wetgeving in België betreffende het recht van antwoord

Bijna alle respondenten vinden dat het recht van antwoord, ondanks dat het weinig voorkomt, een terecht bestaan heeft. Ze geven daarvoor verschillende redenen: er moet een mogelijkheid zijn om het af te dwingen en het is een essentieel element in de bescherming van de burgerrechten en de vrije meningsuiting van de burger, maar ook van de persvrijheid. De meeste respondenten hebben wel bedenkingen bij de huidige toepassing van het recht van antwoord volgens de

42 Ibid., 9-10.

43 T. Verbiest & P. Reynaud, 'Le régime juridique du droit de réponse sur internet', *Légipresse* 2006, 236, p. 133-139.

44 Ibid.

45 Décret n°2007-1527 du 24 octobre 2007 relatif au droit de réponse applicable aux services de communication au public en ligne et pris pour l'application du IV de l'article 6 de la loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique.

46 T. Verbiest, 'Le droit de réponse en ligne est enfin réglé', 2007, <http://www.journaldunet.com/ebusiness/expert/18498/le-droit-de-reponse-en-ligne-est-enfin-reglemente.shtml>.

47 <https://www.ipso.co.uk/editors-code-of-practice/>.

48 T. Gibbons, 'Media Law in the United Kingdom', in: P. Valcke, E. Lievens, R. Blanpain & M. Colucci, *International Encyclopaedia for Media Law* 2014, Kluwer. Daarnaast bestaat er ook nog de 'NUJ code of conduct' van de National Union of Journalists. Artikel 3 stelt dat de journalist geacht wordt 'zijn/haar uiterste best te doen om schadelijke onjuistheden te corrigeren': <https://www.nuj.org.uk/about/nuj-code/>.

49 https://www.ofcom.org.uk/data/assets/pdf_file/0024/49308/Ofcom-broadcast-code-May-2016.pdf.

Belgische wetgeving. Een eerste reden is dat een recht van antwoord in de praktijk zeer vaak via een advocaat aangevraagd wordt. Meestal gaat het zo dat burgers een boze brief insturen als antwoordtekst die niet aan de vormvereisten voldoet en dus geweigerd wordt, waarna de doorgaans de hulp inroepen van een advocaat om de tekst aan te passen conform de vereisten en als dusdanig te laten publiceren. Dat betekent in de praktijk dat er toch sprake is van een drempel om gebruik te maken van het recht op antwoord.

Specifiek voor het recht van antwoord in de geschreven pers, staan de respondenten kritisch tegenover de brede toepassingsmogelijkheden van de wetgeving. Iedereen die vermeld wordt in een artikel kan een recht van antwoord aanvragen, er moet geen foutief karakter zijn. Volgens een respondent (hoofdredacteur krant) kan wie de middelen heeft om naar een advocaat te stappen bijna 'excessief' gebruik (of zelfs misbruik) maken van het recht van antwoord voor de geschreven pers. Het kan er zelfs voor zorgen dat bepaalde journalistieke genres minder uitgevoerd worden, zoals onderzoeksjournalistiek, zegt een hoofdredacteur van een website, want dit lokt vaker een recht van antwoord uit. Bovendien kan je een recht van antwoord niet weigeren als het aan de vorm- en andere vereisten voldoet, waardoor je binnen dit kader 'carte blanche geeft' aan de eiser die in het antwoord kan zeggen wat hij of zij wil.

Vier van de elf respondenten vinden dat een uitbreiding van de wet naar de online media niet nodig is. Ten eerste vinden ze dat de commentaarmodules op nieuwssites en sociale media ervoor zorgen dat de burgers nu altijd kunnen reageren en hun opinie kunnen meedelen. Twee respondenten vinden bovendien dat er grotere problemen zijn met de sociale media, waarop iedereen zijn mening kan uiten, dan met de Belgische pers (digital manager magazine en financieel en administratief manager redacties mediabedrijf). Een post op sociale media die door veel mensen gedeeld wordt, kan meer schade toebrengen dan een artikel in de krant.

Ten tweede merkt een coördinator van een website vanuit de eigen praktijk op dat er geen wetgeving nodig is om te functioneren. Een voormalig hoofdredacteur van de website van een audiovisueel medium ziet tevens niet de noodzaak om de wet uit te breiden naar de online media als er een zelfregulerend charter komt voor die media. Zo'n charter heeft volgens hem als voordelen dat het gemakkelijk aangepast kan worden aan technologische evoluties en dat er rekening wordt gehouden met de journalistieke praktijk.⁵⁰

Een andere respondent (uitgever website) vindt dat de wetgeving te streng is en de media niet kwalitatiever gemaakt heeft. In plaats van extra wetgeving stelt hij dat de Raad voor de Journalistiek meer macht moet krijgen door ook sancties op te kunnen leggen.⁵¹

Andere respondenten doen een beroep op de Raad voor de Journalistiek als er geen compromis bereikt kan worden met een eiser, alvorens naar de rechtbank te stappen. Een hoofdredacteur van een krant vindt vooral de bemiddeling die er via de Raad kan zijn tussen de media enerzijds en de burgers anderzijds zeer positief en dan vooral voor diegenen die zich geen advocaat kunnen veroorloven.

De overige zeven respondenten leggen ook de voorkeur bij zelfregulering, maar vinden dat er wel een wettelijk kader moet zijn 'als een stok achter de deur', omdat het anders moeilijk is voor burgers om tegen de media in te gaan wanneer ze niet tot een compromis komen. Volgens een hoofdproducer van een audiovisueel medium, maakt een wettelijk kader de zelfregulering sterker, aangezien het als een 'watchdog' functioneert.

Huidige praktijken bij aanvraag recht van antwoord voor online media

In de interviews geven de respondenten aan een voorkeur te hebben voor persoonlijk contact met de eiser van het recht van antwoord, eerder dan te werken via een rechter, zodat er gezocht kan worden naar andere oplossingen dan het publiceren van een recht van antwoord. Zo geven de respondenten aan te werken met minnelijke schikkingen en brieven met verontschuldiging. Voor de lezer is het immers interessanter om een journalistiek product te lezen dan een 'juridisch' recht van antwoord.

Bovendien biedt het internet veel nieuwe mogelijkheden: het is veel gemakkelijker om de tekst aan te passen. Vandaag zien we dat de meeste media opteren om online een nieuw aanvullend artikel te publiceren, om een artikel aan te vullen of te verbeteren of om passages te schrappen. Een recht van antwoord zal zelden online verschijnen, enkel wanneer het expliciet gevraagd wordt in de antwoordtekst en de juristen oordelen dat ze het niet kunnen weigeren. Drie media zullen die aanpassingen aan het artikel ook duidelijk maken door er een kaderstuk bij te zetten of de schrapping zichtbaar te maken. Eén website kiest ervoor om het recht van antwoord volledig weer te geven op de website als de tekst geen geweld, haat, of racisme bevat. De coördinator geeft als reden dat de website ontstaan is vanuit burgerjournalistiek en werkt met een open cultuur.

De audiovisuele media werken op hun website met een aparte pagina waarop rechtzettingen worden gepubliceerd. Een hoofdproducer wijst op de impact van een nieuwsitem omdat het online staat, aangezien het verhaal blijft voortleven op het internet. Net omdat de impact voor de betrokkenen groot kan zijn, kan er besloten worden om een item offline te halen.

Vereisten voor een nieuwe wet

Door wetgeving en zelfregulering in België, Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk samen met de respondenten te doorlopen, konden we reconstrueren welke elementen ze zelf zouden opnemen in een wetsvoorstel voor een recht van antwoord in online media.

Onjuistheden

Duidelijk is dat de respondenten een herziening van de wetgeving als een unieke kans zien voor een harmonisatie van het recht van antwoord voor de verschillende types media, dat enkel van toepassing zou moeten zijn wanneer er sprake is van onjuistheden in de berichtgeving zowel in gedrukte, audiovisuele als online media. Zo zou het ook voor de geschreven pers niet langer voldoende zijn om enkel vermeld te worden in een

50 De respondent maakte melding van een initiatief van verschillende uitgevers om een dergelijk charter op te stellen. De onderhandelingen over dit charter liggen momenteel stil.

51 Aldus deze respondent: 'In elke zichzelf serieus nemende beroepsorde moet je toch het recht hebben om bijvoorbeeld te kunnen schorsen? Dat zit er vandaag niet in, dus je zit met een onevenwicht tussen een zeer strenge wetgeving, een wettelijk kader dat door weinig mensen gekend is, en een tandeloze organisatie'.

tekst, hetgeen de respondenten beschouwen als een te verre gaande invulling van het recht van antwoord (supra).

Het principe om enkel onjuistheden recht te zetten, vinden we terug in Nederland, waar er gewerkt wordt met een rectificatiebericht in plaats van een recht van antwoord. Toch vinden de meeste respondenten het recht van antwoord een beter systeem omdat het rectificatiebericht voor een *chilling effect* bij de journalisten zou kunnen zorgen, aangezien er telkens een rechter bij betrokken moet worden en een schadevergoeding opgelegd kan worden. Een respondent (hoofdredacteur website) nuanceert dit echter gezien ook het huidige Belgische recht van antwoord daartoe kan leiden. Hij stelt dat de schadevergoeding die eraan vasthangt, wanneer de rechter oordeelt dat het antwoord ongegrond geweigerd werd, afschrikwekkend werkt bij uitgevers.

Termijnen

Een tweede belangrijk discussiepunt dat tijdens de interviews aan bod kwam betreft de periode waarin een burger een recht van antwoord voor online media kan aanvragen. In het wetsvoorstel van Christine Defraigne en in de Franse wetgeving werd geopteerd voor een termijn van drie maanden, zoals voor de geschreven pers. De respondenten zijn het echter niet eens over dit punt. Sommigen vinden dat er helemaal geen termijn op zou mogen staan, terwijl anderen vinden dat de periode korter zou moeten zijn. Drie respondenten uit de geschreven pers en één uit de online media vinden dat de periode te kort is of volledig zou moeten verdwijnen, omdat het internet een oneindig geheugen heeft en het effect van een bericht dus veel langer kan blijven spelen. Artikels die vijf jaar oud zijn, kunnen plots weer onder de aandacht komen omdat ze bijvoorbeeld gerelateerd zijn aan een actueel feit. Drie respondenten (print, audiovisueel en online) pleiten voor een kortere termijn. Zij zijn van mening dat hoe langer iemand wacht om een recht van antwoord aan te vragen, hoe minder effect het zal hebben en dus zijn relevantie zal verliezen.

Volgens een hoofdredacteur van een website ontbreekt in het wetsvoorstel uit 2009 nog een bemiddelingsperiode, waardoor contact met de eiser verplicht wordt en er geen issues zijn rond identiteit. Op die manier maakt elke partij zich bekend.

Weigeringsgronden

Wat verder uit de interviews blijkt, is dat respondenten het toch belangrijk vinden dat een aantal weigeringsgronden worden opgenomen om misbruik te voorkomen. Twee hoofdredacteurs (website en krant) pleiten bijvoorbeeld voor de invoering van een inhoudelijke toetsing van het recht van antwoord. Enerzijds zou moeten worden nagegaan of het antwoord aangevraagd wordt om te reageren op fouten of beledigingen (supra) en anderzijds of de informatie in het antwoord correct is. Ook is men voorstander van het feit dat er geen recht van antwoord moet worden gepubliceerd als het betwiste bericht aangepast wordt, zoals in het wetsvoorstel (2009) en de Franse wetgeving staan.

In Frankrijk kan men tevens geen recht van antwoord voor online media eisen als men rechtstreeks kan reageren op de website. Hierover zijn de meningen van de respondenten verdeeld. De tegenstanders vinden dat de impact van een reactie onder een artikel nooit evenwaardig kan zijn aan een recht van antwoord. Er staan meestal vrij veel reacties onder artikels en die worden maar heel weinig tot helemaal niet gelezen. Ook de voorstanders hebben een aantal bedenkingen. De moderatie van reacties kost namelijk veel geld en tijd, en de mensen die reageren moeten geïdentificeerd kunnen worden aangezien het heel gemakkelijk is om anoniem of onder een

valse naam te reageren. Een respondent (hoofdredacteur website) zou daarom opteren voor een reactiemodule waarbij de identiteit van de persoon die reageert bekend is.

Er blijven ook nog een aantal vragen bestaan over de reikwijdte van een recht van antwoord voor online media. Het grootste discussiepunt daarbij volgens de respondenten zijn de sociale media. Het wetsvoorstel (2009) geldt voor elektronische communicatie zonder privé karakter, maar de vraag is of sociale media berichten een privé karakter hebben. Ze stellen zich de vraag of een recht van antwoord bijvoorbeeld ook geëist kan worden voor een tweet? Worden bloggende burgers ook als journalisten gezien en zijn blogs dan online media? Naar wie moet het recht van antwoord in die gevallen toegestuurd worden? Wie is de uitgever online?

Plaats, ruimte en toegankelijkheid

De schaarse ruimte die beschikbaar is in kranten en de hoge papierprijs zorgen er volgens een hoofdredacteur van een krant voor dat er weleens moeilijk wordt gedaan over een recht van antwoord in de geschreven pers. Online valt dat weg aangezien er geen ruimtebeperkingen zijn en het niets kost om een artikel op de website te plaatsen of aan te vullen, aldus een uitgever van een website.

In de geschreven pers moet de antwoordtekst op dezelfde plaats verschijnen als het oorspronkelijke bericht, maar diezelfde uitgever wijst er op dat eenzelfde plaats op de website niet altijd even veel aandacht en bezoekers oplevert. Veel hangt bijvoorbeeld af van het aantal keer dat een bericht gedeeld wordt op sociale media. Ook vertelt hij dat de waarde van de homepage voor zijn website relatief klein is, maar dat vooral de posts op sociale media van belang zijn. Bij sommige respondenten blijft echter wel de schrik bestaan om ooit de website te moeten openen met een recht van antwoord, terwijl anderen dat niet meer dan normaal vinden als er fouten werden gemaakt en mensen daardoor werden beledigd.

Verskillende respondenten vinden het belangrijk dat het recht van antwoord op dezelfde wijze toegankelijk moet zijn als het oorspronkelijk artikel, aangezien het op die manier niet weggestopt kan worden. Wanneer het artikel op Twitter en Facebook gedeeld werd of wanneer het in een nieuwsbrief stond, dan moet dat ook gebeuren voor het recht van antwoord. Ook de uitgever van een website ziet het belang van de *exposure* in. Naar zijn website komt bijvoorbeeld 80% van de bezoekers via sociale media, dus als het recht van antwoord niet via sociale media gedeeld wordt, verliest het zijn nut. Een andere respondent (hoofdredacteur magazinewebsite) vindt het goed dat de antwoordtekst volgend op het betwiste bericht of vanuit het bericht toegankelijk moet worden gemaakt, anders weet iemand die vijf jaar later het artikel leest niet dat het betwist werd. Maar de hoofdproducer van een audiovisueel medium vraagt zich daarbij af of je geen schade berokkent aan de eiser door iets dat offline werd gehaald terug wordt vermeld onder het recht van antwoord.

Vorm van het recht van antwoord

Twee respondenten vinden dat het recht van antwoord voor online media ook andere vormen moeten kunnen aannemen dan een tekst. Een video heeft volgens de digital manager van een magazine namelijk veel meer impact, en ook een hoofdproducer van een audiovisueel medium zou het raar vinden dat een recht van antwoord wegens verkeerd beeldgebruik enkel met een tekst zou kunnen worden rechtgezet. Daartegenover staan een coördinator van een krantenwebsite en een financieel en administratief manager van een media-bedrijf die vooral vanuit het standpunt van de gebruiker oor-

delen dat het niet altijd haalbaar is om zelf een filmpje te maken als recht van antwoord.

Besluit

Het empirisch onderzoek heeft tot een aantal inzichten geleid, die als bouwstenen kunnen dienen voor wetgevers en zelfregulerende organen. Zo blijkt dat er online weinig gebruik wordt gemaakt van het recht van antwoord, maar dat artikels vooral aangepast, geschrapt of verwijderd worden. Toch vinden de meeste respondenten dat naast de gangbare zelfregulering een uitbreiding van de wetgeving voor online media nodig is, als mechanisme voor de burger om een antwoord te kunnen afdwingen. In overeenstemming met de literatuur zien de respondenten het recht van antwoord niet als een bedreiging maar als een essentieel element in de bescherming van zowel de burgerrechten en de vrije meningsuiting als de persvrijheid, al komt dit volgens hen soms in het gedrang door de manier waarop het recht van antwoord in het huidige wettelijk kader ingevuld wordt, zeker voor de geschreven pers.⁵² Sommige respondenten hebben dan ook een voorkeur voor zelfregulering, bijvoorbeeld door de verdere uitwerking en implementatie van een charter voor online media of door het uitbreiden van bevoegdheden en sanctioneringsmogelijkheden van de Raad voor de Journalistiek.

Over de bepalingen rond het recht van antwoord voor de online media zijn de respondenten verdeeld. Dat zien we ook terug in de verschillende aanbevelingen en wetsvoorstellen. Enerzijds willen ze dat de bestaande wetgevingen inhoudelijk worden geharmoniseerd, voornamelijk door het recht van antwoord enkel mogelijk te maken voor onjuistheden, en anderzijds willen ze dat er voor de uitbreiding rekening wordt gehouden met de technische mogelijkheden van online media. Zo vinden ze dat het recht van antwoord moet verval-

len wanneer artikels verwijderd of aangepast worden. Dit houdt ons inziens toch ook een zeker gevaar in voor de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid, aangezien zonder transparantie daaromtrent het zou kunnen lijken alsof de geschiedenis wordt herschreven.⁵³ Men zou kunnen eisen dat ergens een spoor zichtbaar moet blijven van de aanpassingen die werden gedaan of de artikels die werden verwijderd. Wat betreft het wegvallen van het recht van antwoord bij de aanwezigheid van een reactiemodule zoals in Frankrijk, zijn er volgens de respondenten meer nadelen dan voordelen: de reactie kan nooit dezelfde impact hebben als het recht van antwoord en de moderatie van de reacties kost veel geld en tijd. Daarbij stellen we vast dat nieuwssites in stijgende mate beslissen om reacties niet langer mogelijk te maken op de eigen website maar dat de mogelijkheid daartoe steeds meer verschuift naar sociale media.

De afwezigheid van ruimte- en tijdgebondenheid blijft een groot discussiepunt voor het bepalen van de termijn waarin een recht van antwoord moet kunnen aangevraagd worden en waar het gepubliceerd moet worden. Een belangrijke vaststelling is dat de plaats van het antwoord op de website een minder belangrijk criterium blijkt te zijn dan de impact van het oorspronkelijk artikel. Het argument 'impact' speelt ook een rol in de vorm van het antwoord: een respondent merkte op dat een video veel meer impact heeft dan een geschreven tekst. Een uitbreiding naar alle mediavormen vinden we ook terug in de literatuur.⁵⁴

De nood aan een wettelijk kader als aanvulling op de bestaande praktijken en zelfregulering blijft voelbaar. Zowel de media als burgers zouden baat hebben bij een duidelijkere houvast. De elementen die door de respondenten werden belicht zouden in aanmerking moeten worden genomen bij het opstellen van wetsvoorstellen en/of charters in de, hopelijk nabije, toekomst.

52 D. Voorhoof, 'Het recht van antwoord in België: een inspirerend voorbeeld voor Nederland? Deel 2' *Mediaforum* 2011-5, p. 152-160.; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'A critical analysis of the right of reply in online media', in: *Automated Production of Cross Media Content for Multi-Channel Distribution*, 2007. AXMEDIS '07. *Third International Conference*, 181-188. DOI 10.1109/AXMEDIS.2007.11; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'Exploring the legal boundaries of online journalism' in: *Communication crossroads: limits and transgressions edition*, 2007, p. 457-469; Recommendation Rec(2004)16 of the Committee of Ministers to member states on the right of reply in the new media environment (15 December 2004), <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=802829>.

53 EHRM 16 juli 2013, nr. 33846/07, *Wegrzynowski & Smolczewski t. Polen*.

54 Observatorium van de Rechten op het Internet, *Recht van antwoord in de media. Advies nr. 5 van het Observatorium van de Rechten op het Internet*, 2006, http://www.internet-observatory.be/internet_observatory/recommendations_nl.htm#medialandschap; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'A critical analysis of the right of reply in online media', in: *Automated Production of Cross Media Content for Multi-Channel Distribution*, 2007. AXMEDIS '07. *Third International Conference*, p. 181-188. DOI 10.1109/AXMEDIS.2007.11; E. Werkers, E. Lievens & P. Valcke, 'Exploring the legal boundaries of online journalism' in: *Communication crossroads: limits and transgressions edition*, 2007, p. 457-469.